

Manex Pagola

Iruriko Jean Louis Etchecopar joan zaigula!

Gizon mehar, aurpegi xorrotx eta hanka luzeko hori lehen aldiz, nere bulegoan sartzen ikusi nueneko, Iratiko pagobaten itxura bizia etorri zitzaidan bururat. Ele guti, baina gogo suta eta ezinago alan duten gure inguru intelektualeko jende hain bakanen moldea eman zerautan lehen sistari. Halere, laster jakin nuen Xiberuan Iruriko alkateorde kargua betetzen zuela. Baina zer erran nahi ote daut gizon honek horrekin?

Denborak jin, denborak joan, ikasi nuen Jean Louis Etchecopar jaunaren tirria, jaidura, odola eta gogo besteengandako lehiak osoki hartua zutela beste batzuek bezala egoismo zenbait goiti beheiti. Zenbat aldiz ez deraut salatu zenbat min zuen bere Xiberuko herrialdeari begirada bat emaiten, eta denbora berean, zer itxaropenak hazten zituen halere lur eta jendalde horrek eman ziezagukeen bat-bateko emaitzekin!

Jean Louis, nonbait, mendiko gizonen arrazatik, beren espantuen berri ere hain erraz agertuko ez duten horietarik zen. Baina ohartzean bere solaskidea oihan galdu berekoa zela beharbada, hara non egin dituen eta ez dituen ororen xeheki burrustan emaiten ariko zerautan. Nolaz ez? Nik ere beste xiberotar ezagunen artean, Jean Louis-en izena aipatuz geroz, ikasi bainuen sobera lanik gabe, Jean Louis hori ez zela azkenean edo nihundik ere nornahi. Zeren eta hasteko ez baitzuen *amen* bat berehala erraiten ez bere (etxean?), auzoan, ez Xiberuko Zindikatean herriko ordezkari zenean, ez deputatu, senatore ez nihori. Hasteko, ez hain segur lehenik elizako buruei ere, nahiz bazituen hauetan bere gogokoak «gizon hunak». Zeren, berak zioenez, ez baita zuzen jende ikasiek ez ikasi horiek oro beren goratasunaz har eta itzal ditzaten, gizon eta

emazte guztien arteko lehen berdintasunak jakintza lainoa-rena izan beharko lukeelakoan! Eta zer ikusten du Jean Louis Etchecopar jaunak? Jendeak oro, holakoak eta hala-koak direla, aberats edo pobreak, gaiztoak edo onak, buru bero edo tontoak, beldurti edo harro, denetarik nahasteka-tuz berdin, baina oroz gainetik geroz eta gehiago beren etxeko, auzoko, herriko edo herrialdeko erroetarik mozten ari, basa jakintza baten dirdira arin bat baizik ez dutela berdin berekin biltzar tokietan lehen aulkiak harturik ere. Eta horra non gure Iruriko herri gizonak jakitatearen be-har gorria xutik ikusten duen bere Xiberu maitean hainba-tek eta hainbatek gogoa hegaldatua dutelarik sobera aise Pariserat edo Bilborat edo Baionarat, berdin mikorik ere ezagutzen ez duten ipar eta hego ameriketarat... beren egiazko herriari eta herritarrei bizkarrez jarriak!

Bazekien bai Jean Louis-ek dohain ederren jabe zela bere biziak eman zizkion ofizio eta harreman guztiengatik baizik ez bazen ere, berak maiz errepikatzen zuen bezala. Hortakotz da doblezka lotzen Xiberuko herri bakoitzari to-kiko historiaren leihoen irekitzen polikino, deus hautsi ga-be, iraganari lotua den herri bakoitzaren hutsune oro argi-tuz bere gisarat, baina zorrotzasun kartsuarenarekin. Baina «historiaren zentzu guztiarekin, eta barnetik!», jakinik his-torian gure iragana hari askotan bildua dela eta ez baka-rrik Euskal Herrikoetan... Ez da harritzeko Xiberuan orok gutun ekarle-funtzionario gisa aspalditik ezagutzen zute-nak bere entseguak eginik ere historia handiaren bidetan. Harritzekoa horren idazkiak harrapaka eraman dituztela xiberutar askok eta haragokoek ere! Eta nire lantokian du-dan bulegotik horren frogak maiz ditut ikusi eta zorionez gozatu ere.

Baina Euskal Herriko Basko handien jakintsuen kasta azkarrak ez dituzke gauzak berdin ikusi. Jean Louis gizon suhar eta ezaguna zela bai hain segur Xiberuan (eta nor ez da hala-holako eremu ttipi batean?) baina ez zitekeela egiazko ikerlarietarik izan, Unibertsitateak izendatzen di-tuen horietarik! Hori da gaitza onartzeko!

Horiek hola, iragan uda minean, harridura guztien er-dian, eta bere etxekoen nola adiskide hurbilen itxaropen-

-deiadar guztien gainetik, istant bateko gaitzak eraman du gure Xiberuko mendi, lili, erreka, zuhaitz, ihizi, haran, etxeko jaun eta etxetiarren bai eta ofiziale eta langileen izenak oro buruan —barnetik eta xeheki— josten dakiten bakarretarik genuen Jean Louis Etchecopar, Bordeleko klinika ospetsu batean.

Beharrik, Iruriko eliza ttipia bere ingurukoez tanpez bete dela ehorzketa xume bezain hunkigarrien karietarat eta parrokiako apezak ospakizun xume bezain ederra egin diola nik segurik preziatu dudan solas hanpatu gabeko prediku goxo batekin.

Euskal Herri handiko ikasi edo direlako intelektual gehienak itsas bazterreko mainuetan zitezkeen Xiberuko pago ederrenetarik hor bet-betan herio latzak lurreratu zuelarik, alta inguruko oihana beraz, egiazko nigarrez hipaka entzuten ahal baitzen. Baina ehorzketa horren astiria zoragarria izan zen Xiberuan bezala Akitania osoan ere seguraski. Lurrak bederen gure Jean Louis berriz ongi bere-tua zuelako seinalea.

Baionako Euskal Museoa berriz irekiko...

Baionako Euskal Museoa berriz lehengo bere tokian, erran nahi baita *Dagouretenia*-n, ireki beharrak ditu bere ateak zinezko museo bezala, 2001. urtean. Baionako Herriko Etxe edo udalaren errana! Bigarrena edo hirugarrena eta ez beharbada aurtengoan azkena! Zergatik hainbeste aldiz errepikatu hain urrun baizik obratuko ez den berria?

Anartean, lehen hor ziren puska eta ondare zainketa lan eta gaineratikoek jarraitzen dute Château Neuf edo Gaztelu Berri izen galantez deitu kaserna zaharberrituko bazter batean. Ospe handitan estrenatu ere da hemen iragan uda aitzinttoan euskal pilotaz ikusgarri bat. Eta hau, aski bitxi dena, jende askok uste ukan du horretan erakusketa bat egiteaz geroz museoa, lehenengoaren ordaina, berriz bidean jarria zela, hots berriz irekia. Hor da ageri jende batek zein errazki sinesten dituen gauzak edo berdin jende horri berari edozer sinestaraztea ez dela azkenean hain ne-

ke. Norbaiten interesa beraz hori ere. Zeren hemen baita mina: nolaz den jende hori euskal kulturaren harrobi bizia hain urte nasaiez agertu zaigun etxeaz edo ahantzia edo axolagabetua, halabeharrak joa bezala! eta zerbait pentsatzeko gogoia etortzen bazaio, zernahiren irensterat emana.

Hamar urte hurbil beraz jadanik Baionako Euskal Museo egiazkoa hetsia dela, oi! ez —egia da— harramantza zerbait gabe, kazeta edo egunkari horien orriak nolazpait betetzeko bezala. Baina orain galdatzen bagenu berrikerari zorrotzenek denboran erranak zertan diren orain? Eta non agertu ote diren kanpora hainbertze solaski edo idazkien artean Baionako Euskal Museoa bezalako herri-museo batek zuen edo duen garrantzia? Baina nork nahi du egiteko horietan beti hegalak erraz aritu? Goazen hortakotz errazkiago beste kultura guneri! Ez ote dira berdin hain beharrak hauek ere: kultura etxe, herri kultura ekitaldi eta beste... hainbeste jauntxo zahar eta gazte gutartean ausagailustatzen dituztenak aipamen eta diru zenbaiten artean ere berdin! Alaintso! Ez baitira hauek ere beti auzoari uzteko gauzak! Eta zer? Kultura bat ez ote da azkenean Euskal Herrian ere beste helburu batzuetarat joaiteko aitzakia polit bat izaiten ahal, ahatik hau nehuri salatu gabe!

Arte horretan, Baionako Euskal Herri-Museoa bere hetsaldian oraino aski luzaz dagoke, berdin hor aipatzen diren gauzak aski bizirik baitaude kanpoan, gure herri eta hirixketan: dela kantu, dantza, pilota, zur, burdin edo harritzko lan, ohitura eta berdin hizkuntza bera ere. Zergatik axola beraz Baionako Euskal Museo batez? Eta horretan askok ez jakin azkenekotz zeri edo nori fida: Museo hori egin zutenak hain axolatuak ote ziren beren denboran euskal kulturaz? Batzuek baitiote berdin ezetz, deblauki: baizik eta tokiko komertzio sare bat indartzeko eraikia zela, udatiarren Baionarat biltzeko ostatu edo hoteletan gaindi. Baina aitzakia horretaz balia ez ote zen ezagutu dugun Baionako Euskal Museoa merkatu horretaz besterik? Nork erran dio gaurko gure kulturaren eta hizkuntzaren otar eta landetan dabiltzanen artean ez diotela zerbait zor Baionako Euskal Museoak —irekia zen denboretan— gisa bat edo beste agertu altxorrari eta herri-deiari? Baina egia,

denbora haietan Euskal Museoan idatzia baitzen eta araberran obratzen erran zaharra, zinezko ongi etorriarena! «Hemen sartzen dena bere etxean da».

Hortik orain beste gogoeta jauzi bat haratago baina museogintza berri batetik ez hain bazter...

Munduko merkatu berriek beren teknologiak saltzen eta sartzen ari dituztelarik norat nahi, berdin ere holakoan hain behar gorririk ez den tokietan beretan, biharko gure museoak berak nola teknologia tratuen azpirat batzuek bildu nahiko dituzten bada beldur handia izateko. Ez bailukete museoek ikusliarrek kulturako edo ondareko gauzez gorago ikusi behar gauza horiek ziren eta diren bezala orain erabiltzen diren tekniken lehentasuna. Ala ez den denei emana izanen museoek ikustea eta horietaz gozatea? Hori ez baita iraganean egoitea baina gauzen bere heinean edo neurrian uztea huntan eta hartan, orain kasik denetan teknika jakitsu berezi batzuen menpean ez izaiteko. Ala nahi den ondarea ez hurbildik ikustea, haztatzea eta senditzea? Baratzeko liliak sare batzuen gibelean, nork nahi du holakorik sarea nahi den bezain ederra edo harri-garria izanik ere?

Orain, batere etortzekotan, datorrela bere bidean Baionako Euskal Museoa gure lehengo mintzoz oihuka eta irrintzika. Hori galduz geroz gure herrian ez da deus onik guretzat. Eta hori beste batzuek ere badakite!

Baionan irrati bat gehiago euskaraz?

1981ean frantses gobernuak irrati libreen aroa jarri zuenean ez bide zen Baionan ez inguruetan frantses anitzik euskarazko irrati bat egin behar zela gogoan eta xedean zuenik. Alta izanen zukeen orduan berean aski arrakastarik, zeren frantses horiek baitakite gauzen ongi egiten, ez baldin bada ere beti —guk bezala— bihotz onez. Baina euskarazko irratiak ez genuen etortzen ikusi denbora haietan ez Paris erditik ez horren bazterretik. Sortu zen euskarazko irrati bakarra izan zen 1981eko Eguberrietan Gure Irratia deitua. Bere xedetan argi jarri zuen hastetik ahal

zen neurri guztian denena izan nahi zuela eta hasteko euskarazko irrati eta telebista Zerbitzu Publiko bat sortuz geroz, horrarat eginen zituela bere indar guztiak.

Gure Irratia sortu zutenen xedea ez bide zen hain burugabea zeren handik laster beste bi irrati abiatu baitziren 1982an, bata Baxenabarren, Irulegi Irratia, eta bestea Xiberuan, Xiberoko Botza, hauek biak ere gehienbat euskarazkoak. Eta geroztik hor dira hiruak eta hori baino gehiago, jende askok gogoak dituela jakina da ere, bestenez ere hamasei urteren zamak lehertuko zituen eta azkenean isilaraziko. Iraupen horren arrakastak dituen orain frantses sozialisten arteko euskaltzale batzuk beste euskarazko irrati baten egiteari bultzatzen ala beste xederik baduten zinez, hori hain segur geroak erakutsiko diguna da. Baina aski hurbil omen da gauza. Eta horrela hobe guretzat orotaz aski argituak izaiteko.

Gauza jakina da sozialista frantsesen artean orain arteko euskarazko hiru irrati horiek ez direla aski frantsesak, beraz ez aski onak. Izaitekotz ere huts handia egiten dutela Euskal Herriari, hunen izaiteari eta geroari (erran nahi da gure ipar eta hegoaldean) garrantzi gehiegi emaiten dutela, eta ez aski Frantzia handiari, alta hau hain handia delarik! Eta ona ere, zendako ez? Beraz euskarazko irrati publiko (politiko?) bat eraiki beharra digute frantses sozialistek. Funtsean jendea laster ohartuko bide da sozialisten euskarazko irratia alde batetik orain arteko hiru euskarazko irratiekin konkurrentzia hurbila apailatzen ari duela eta publikotasunak ekarriko dion diru joriari esker horien lehertzea ekar dezakeela goiz edo berant, mirakuluz kanpo...

Alta hain *ongi eta zuzentasunean* gobernatu nahi duten frantses sozialistentzat bezala ez zen batere tratu txarra izanen diru publikoarentzat ere orain arteko euskarazko irrati horiek sare publiko batean biltzeko solasak jadanik abiatu balituzte! Baina sozialisten boterea ere besteena iduria beraz, berriz ere. Manamendu hutsarena. Ez hasteko publikotasunaren arrazoinarena, zeren jada errana dugun bezala Gure Irratiak segurik bere lehen egunetarik publikoa izaitea eskatu baitzuen eta maila hori ez erdietsirik ere, euskarazko irrati publiko baten lana egin alde bateko

edo besteko jende oro aski poliki antenan mintzaraziz egunero.

Xedeak ez dira ekintzak. Orain ikusi beharko noraino joanen den hemengo frantses sozialisten euskarazko irratia- ren amets urdin hori. Eta horren obratzeko biderik nihun agertzen bada zendako ez liteke bederen amets horren kolore egiazkoez iritzi publikoaren argitzen hasi behar oraindik beretik? Haiek eta guk geure kartak diren bezala erakustea ez da gerlarat joaitea. Eta hobe nehork ez badu sozialistetan ere holako xede beltzik! Hau ez baita osoki gureak xuritzeko. ¶

Allande Sokarros

Zuberoa: berezitasun eta bereizkuntza

Zuberotar bat Zuberoako kontu batzuez mintzo. Asko ez dira harrituko eta nolabait ohizkotzat joko dute ere aukera hori. Haatik, *Jakin*-entzat egin dudan lehendabiziko idazlan honekin asmoa daukat zuberotar gisako gure berezitasunak ez duela bereizkuntza erran nahi azaltzeko. Horretarako, bizpahiru gairen aipatzetik eta aztertzetik joko dut.

Nire lankidetzaren gauzatzeko erabilgarri nituen gaien zerrendan agertzen ez den gertakari batetik abiatuko naiz. Nahiz eta oraingoz, gertakizun hitza erabiltzea zego- kion, zeren eta ofizialki gertatu ez, baina gertatzekotan baita. Euskaltzaindiak, Zuberoako herrien idazkera «berria» onartzeaz mintzo natzaizue. A, zelako borroka ez du- gun eraman, azken urte hauetan, euskararen eta euskal kultur lanen inguruan gabiltzanok! Eta zertarako borroka hori, bada? Beste euskal herrialdetako euskaldun guztien- tzat arauzko direnak guretzat ere erregela izan zitezten, bes- terik ez. Ezen, ikastoletan, gau eskoletan, hedabideetan, itzulpengintzan edo plazaratu beharreko edozein idazlane-